

LECTURA DE «DITS», DE GABRIEL FERRATER

Carme Castells

Dits

Lleugera, s'iniciava
la pluja d'una nit.
Lleugers, es confiaven
els teus dits entre els meus dits.
Un instant menut d'adéu.
Oh, només per dos dies.
Em somreies a través
del llagimeig que plovia
damunt el teu abric de cuir.
Tremolor dels foscos túnels
per on te'm perds: cor confús,
aquesta nit faig engrunes
amb la traça del record
que tinc als dits. Buits dos dies,
van prémer l'ombra del toc
dels teus dits, quan te'm perdies.

Permeteu-me que comenci des de l'anècdota: tanmateix aquesta no vol ésser una anàlisi acadèmica, sinó una lectura molt personal i admirada d'un poema que sent proper. Just per això el vaig triar, amb el plaer de sumar la meua a aquesta recopilació de relectures de Gabriel Ferrater amb motiu del seu centenari.

Vaig llegir el poema «Dits» per primer cop amb quinze anys, a l'institut. No em sorprèn gens la predilecció que em va suscitar aquest poema senzill i alhora complet: musical i rítmic,

com una cançó pop, i expressió d'aquell apassionament adolescent amb què es viuen amor i pèrdua. Un poema escrit amb veu delicada i propera, un poema que basteix imatges plàstiques ben identificables per a una lectura de jovent. Un poema idoni per encabir les emocions dels primers amors i desamors, en aquells temps d'adolescència.

El poema m'ha acompanyat sempre en aquella llista íntima de predilectes «per diversos motius», però tan sols a mesura que he anat complint anys, i aproximant-me, i ultrapassant, l'edat que tenia l'autor en escriure'l, crec que vaig penetrant en els plecs que contenen els versos, entrant en les fissures per interpretar que allò que s'hi narra no és ben bé el que s'hi diu. Intuint que el poema no conté tanta passió com ironia, ni tant enlluernament com decepció. I fins i tot, que en els versos es contenen imatges que potser no són les més evidents a simple vista, però que en completen el sentit. Sí, a dia d'avui diria que és un poema de pèrdua, però no tant de la persona estimada com de la joventut. I sí, que aquest «Dits» és un poema ben complementari d'aquell altre «Ídols», un altre petit immens poema de Ferrater del mateix llibre, *Teoria dels cossos* (1966):

Aleshores, quan jèiem
abraçats davant la finestra
oberta al pendís d'oliveres (dues
llavors nues dins un fruit que l'estiu
ha badat violent, i que s'omple
d'aire) no teníem records. Érem
el record que tenim ara. Érem
aquesta imatge. Els ídols de nosaltres,
per la submisa fe de després.

El mateix plany pel pas del temps, i per la joventut que deixa enrere. La mateixa sublimació de l'amor a través del contacte físic. La mateixa combinació d'una escena descrita —la parella en el llit a «Ídols», l'escena de comiat a «Dits»— en contrast amb una imatge central que dona nous accents al relat —el frec de pell a «Dits», les llavors que germinen a «Ídols». Tots dos poemes evocuen l'amor de joventut en termes de sensualitat i nostàlgia, fixant la consciència de pèrdua —més de l'etapa vital que de cap persona en concret. «Érem / aquesta imatge». Com escriu Joan-Lluís Marfany, «la poesia és [per a Ferrater] un manera de reviuire, en el record, i alhora d'explicar, el que l'adolescent va viure sense cap necessitat d'explicacions». La veu poètica que ens duu a aquest món de joventut és la d'un home madur que gira la vista enrere per disseccionar el passat, per ressituar-s'hi, tal volta també per fixar-lo.

«Dits» és, en principi, un poema tan lleuger com anuncia en el seu primer vers: una escena de parella, identificable amb el prototipus heteronormatiu, en coherència amb la poesia de l'autor, malgrat en realitat no hi ha cap referència explícita i aquesta identificació és tan sols contextual, en el marc de l'obra de Ferrater. El poema és la crònica d'un breu comiat viscut intensament, i narrat amb delicadesa, a través del dibuix d'una escena força tòpica: amb mans entrelaçades, somriure tendre i pluja fina. De vers en vers anam coneixent-ne detalls, talment els plans seqüència d'un film que ens duguessin a descobrir-la: en una nit d'hivern hi endevinam una parella jove, no debades l'abric de cuir ens dona pistes sobre la seva edat i estil urbà. Ens trobam al carrer, els amants són a punt de separar-se. Just en aquell principi de la fi del comiat, s'inaugura una pluja menuda, un llagrimaig que sembla brollar més del cor del jo poètic —i potser no tant en sintonia amb l'amat/da, a qui no penetra la pluja, sota l'empara del cuir de l'abric, i que somriu mentre el cel plora. I malgrat tot no hi ha cap referència expressa a la fredor de l'amat/da, ni tampoc de la nit: el poema és tot delicadesa.

És un poema lleuger també en la forma: quatre quartetes predominantment heptasil·làbiques amb rima assonant en versos alterns. En alguns casos, a principi i a final del poema, marcades cesures hi intensifiquen el ritme. També les frases s'encavalquen d'una estrofa a l'altra per accentuar la successió natural dels versos, que flueixen en un continu fins arribar a la rima consonant del final, cloenda perfecta. Els dos primers versos són subtilment més curts, com impregnats d'aquella lleugeresa que ens duu lliscant a dins de l'escena. També ho és el vers sisè, lleument escurçat respecte dels anteriors, tal volta en un intent de remarcar la brevetat del lapse de temps que s'hi descriu: «Oh, només per dos dies». La fina ironia, marca de la casa de Gabriel Ferrater, s'evidencia en detalls semàntics i formals com aquest mateix.

Un altre tret remarcable en el poema és l'alternança de temps verbals. En la primera etapa hi regna el passat: viatjam enrere per conèixer l'escena, en el temps indefinit dels records, per constatar que aquell film que hi començàvem a veure, amb pluja i cuir, nit i grisor, no era una vivència de carn i ossos, de veritat irrigada pels colors de la sang sota la pell, sinó en blanc i negre, com en una fotografia en sèpia. Com una escena viscuda temps enrere. Un comiat que no és: que ja fou. Una escena vista temps enrere —potser sols dos dies?, potser molt més temps?— que duu el jo poètic a verbalitzar el seu present. Ho fa en la segona meitat del poema, i bruscament també —com ens anuncia el vers novè, «tremolor dels bruscos túnels / per on te'm perds». Si el passat era presidit per la recança de la separació, el present sacseja. Hi regna la confusió, la intempèrie, la incomprensió. La pèrdua és expressa en aquest present: en la visió entretallada de l'amat/da que desapareix pels «foscos túnels», una altra imatge simbòlica que bé

remet també a una visió urbana i cinematogràfica, com si fos en moviment per la ronda de Barcelona, travessant túnels que marquen l'espai físic —i emocional— de separació dels amants.

La tremolor és aquí l'expressió de la vulnerabilitat del jo poètic, que veuria la parella allunyar-se amb ulls anegats en llàgrimes, i de resultes d'això en tindria aquesta visió tremolosa, entretallada. Però també assenyala altres connotacions: en un altre poema d'aquest mateix llibre de Ferrater, «Joc», hi llegim «Si te l'estimes, / no li ofeguis aquest tremolor: / la curiositat del cos, que tu / fa massa temps que en dius desig.» «Joc» és una proclama de sensualitat, d'entrega al gaudi físic de l'amor. Com no pensar que en un poema titulat «Dits», l'amor sensual també hi sigui assenyalat? Si ens remetem a la imatge central del poema «Ídols», esmentat abans, hi trobam «dues llavors nues dins un fruit que l'estiu ha badat violent, i que s'omple d'aire». Reconeixem la capacitat al·legòrica de l'autor, el seu estil d'insinuar a través de les imatges. Coneixem també el seu codi, les correspondències de lèxic metafòric. Sabem també —com ja s'ha apuntat abans— la seva habitual expressió de l'amor a través de la carnalitat. Per tot plegat se'ns fa difícil obviar aquella altra lectura que, a partir d'aquest «tremolor», el poema ens convida a fer. I és també una mena de sacseig.

Abans, però, llegim els propers versos en la mateixa clau interpretativa dels inicials: el jo poètic hi narraria el seu desassossec durant aquell temps de separació de la persona estimada. Acusant la sensació d'intempèrie de veure-la desaparèixer entre la fosca —engolida com en un forat obscur representat pel temps que trigarà a retrobar-se—, un fet que li genera confusió emocional, «cor confús». L'amant queda dos dies amb aquell subtil frec de pell a la seva pell: la sensació esvanida d'un contacte a la punta dels dits, i d'aquí que siguin els dits, el «Dits» que titulen el poema, la sola penyora que serveix per resistir aquells dos dies buits, dos dies en blanc, dos dies mancats de sentit, com és la vida quan es viu en termes d'amor adolescent. Dos dies durant els quals fa «engrunes» amb aquella part de l'amat/da que ha restat subtilment adherida als seus dits: la palpa, s'hi recrea, fins convertir aquell tacte efímer en quelcom quasi material, com les lletres perdurables d'aquest mateix poema. El protagonisme dels dits és evident no sols en el títol, sinó en la significativa elecció del poeta en emprar aquest mot fins a quatre cops dins del poema: és sense dubte el substantiu més remarcant, part damunt d'altres que són reiterats, però mai amb tanta recurrència: la nit (2), els dies (2) la pluja (2), la lleugeresa (2) i la pèrdua (2).

Ara tornem un instant enrere: a aquella encletxa oberta per la «tremolor dels foscos túnels / per on te'm perds», la irrupció de la veu en present, la incorporació d'un to més dur que contrasta amb la delicadesa anterior: «aquesta nit faig engrunes». Hi percebem una certa violència, certa ràbia fins i tot. Tal volta aquella separació no sigui viscuda des de l'enyorança, sinó des de la gelosia i el retret? Tal volta allò que pretén l'amant és «fer engrunes» el rastre

d'aquell contacte dels dits de l'amat/da, esborrar-ne el record, precisament degut als «foscós túnels» per on es perd? Aquests túnels, identificats abans en un sentit físic i espacial, despleguen també altres connotacions. En un altre poema de *Teoria dels cossos*, el poema «Neu», llegim: «Ella et va contant / coses i coses, i escoltes o oblides,/ com si et contés un somni. Fins que et diu/ que l'altre dia et va fer el salt. Tremoles». I en els versos de cloenda: «I surts de tu./ Tremoles. No fa gaire, pel carrer,/ ella tenia fred al teu costat». Aquí el tremolor va associat a un joc de connotacions tèrmiques i afectives, en un poema que dibuixa clarament un relat de traïció amorosa, configurant un personatge d'amat/da que en aquest cas és explícitament femení: la prototípica imatge d'una dona infidel, freda —«Neu»— i sibil·lina —a l'inici, l'ha descrita irònicament així: «La cara cerca / un encaix al teu coll, i va parlant», com un xai innocent, tendre i plàcid, una imatge creada per tal d'emfasitzar la traïció anunciada després. Recordem que a «Dits», mentre el món plora a través de la pluja, l'amat/da somriu, protegida pel cuir impermeable del seu abric, com una cuirassa que suggereix també una certa fredor o distància emocional. D'altra banda, «Dits» apareix acarat al poema següent, «Engany», en què el «cor confús» hi reapareix com a «cor tan perplex», remarcant-ne la connexió.

Però quins són els túnels per on es perd l'amat/da? El seu tremolor, com a «Joc» i com a «Neu», apunta envers interpretacions que bé poden tenir el desig i la traïció com a protagonistes. El tremolor, en aquest cas, podria ser el d'un amat/da que es perd en la fosca de túnels on comet els actes d'infidelitat a l'amant —cosa que provoca, òbviament, la seva confusió emocional, «cor confús», i la seva ràbia, «faig engrunes». Però obviant la lectura dels túnels com a indret geogràfic, se'ns despleguen noves imatges possibles. Si el tremolor va associat al desig i a la traïció, el túnel pot ser la via que el canalitza, el tracte carnal on es produeix el frec de l'acte amorós, i el plural de «túnels» pot evocar-nos la imatge d'un coit repetit, una infidelitat recurrent per part de l'amat/da.

D'altra banda, a mesura que ens allunyam d'aquella estampa idíl·lica de la parella que s'acomia i s'enyora, per incorporar altres tons i altres evocacions, amb la idea de la traïció i la sexualitat latent, va prenent cos una nova imatge que ha anat construint-se sigil·losament des dels primers versos. Els apunts hi eren, però necessitam tornar-hi per re-significar-los: la lleugeresa inicial, aquella flonjor del principi, aquell contacte tènue de pell amb pell (dits); la humitat, que és present des d'aquest mateix inici —«la pluja d'una nit»— i que s'anirà intensificant posteriorment —«el llagrima que plovia»—; aquell «instant menut d'adeu», que llegíem en clau irònica del poeta, com una veu un tant burleta respecte de la magnificació del temps en l'amor adolescent, seria també un «instant menut de Déu» per homofonia, un instant sagrat, un instant de tocar el cel; i tot seguit, «Oh», una exclamació breu, com un crit un tant ofegat, o involuntari, gairebé irreprimible. En termes més profans: el cim del plaer, l'orgasme. Tot plegat ens va dibuixant una

nova escena: la descripció d'una masturbació masculina, que podem llegir perfectament en paral·lel a totes les lectures anteriors, ja que bé pot existir en resposta al record enyorat de l'amat/da, durant dos dies de separació que es fan eterns a l'amant, o en resposta a la possible traïció, amb tota la ràbia que comporta, i amb l'ànsia que l'amant tindria d'esborrar del tot el rastre de pell d'aquell amat/da infidel: en qualsevol cas, la insinuació incorpora tota una càrrega de tensió eròtica que incrementa la intensitat del poema. La tremolor i el «faig engrunes», i també el protagonisme que s'atorga als dits, serien ben identificables en el context d'aquesta imatge de l'amant entregat, frenèticament, a un acte de canalització del propi desig, i alhora d'enrabiament exorcisme del sentiment de traïció, esborrant els rastres dolorosos de la manera més explícita i física possible, com si així pogués rescabalar el temps o l'amor perdut, l'autoestima, i reprendre les regnes de la pròpia vida. Al final del poema, la referència a la «buidor» dels dos dies, culmina la lectura d'una ejaculació completa, i ens acompanya cap un comiat de poema on es recupera el to marcat per la delicadesa, la lleugeresa i un cert sentimentalisme. La cadència final, amb evocacions altre cop inconcretas —ombra, toc— i la imatge darrera, que no remet a la resolució del relat sinó al nus del conflicte —«quan te'm perdies»—, ens recull de les tensions anteriors i aconsegueix retornar-nos al clima delicat de l'inici. Elegant ironia, un cop més. Control magistral de tons, d'evocacions, i de capes poètiques: i totes s'alimenten mútuament, i totes enriqueixen les altres lectures.

El poeta mallorquí Blai Bonet —amb qui Ferrater compartí amistat i vivències a la Barcelona d'inicis dels 60— va escriure en el seu primer recull poètic *Entre el coral i l'espiga* (1952): «Ets un sol. Sempre vas abocant dia», un vers bellíssim, com un cant a la vida i a la llum, i a l'amor compartit. I finíssim, també, ja que es desenvolupa en una estrofa carregada de les mateixes connotacions eròtiques: «Ets un sol. Sempre vas abocant dia. / Font ets de cel que despertes abril / amb el teu peu, la nata més subtil / del camí que s'estrella quan te guia.»

Amor i carn. I «Engany», i «Boira», i «Joc», i «Neu», i «Plorar», i «Riure». Conceptes presents en aquest i altres poemes de la *Teoria dels cossos* de Gabriel Ferrater, un compendi de mirades envers les relacions amoroses sobre les quals planen bones dosis de plany per la joventut perduda i d'escepticisme adult. La plenitud de l'amor s'hi dona a través de la carn, i els fracassos d'aquesta marquen el desvari d'una relació que oscil·la entre la rendició a l'amor i l'acarnissament —verbal, emocional— amb l'amada. Malgrat que no sigui explícit en el poema «Dits», les dones són peça central en la poesia de Ferrater —no debades el títol del seu recull més complet, *Les dones i els dies*—: hi són divinitzades, analitzades, desitjades, maleïdes i posseïdes/habidades fins a extrems tan explícits com al poema «Úter». Aquesta centralitat assenyala la necessitat de fer una lectura profunda i integral de l'obra poètica que evidencii els biaixos de gènere que s'hi donen i la

prevalença del codi heteronormatiu i patriarcal, així com d'altra banda, la imatge de masculinitat que s'hi projecta, construïda a partir del mirall que les imatges de feminitat creades suposen respecte de l'home.

En tot cas, com definiria Castellet, «hi ha dos temes que l'autor subratlla com a centrals dins la seva obra: el de l'experiència moral de les relacions entre els homes i les dones, en totes les seves formes —amistat, amor, erotisme...—, i el del pas del temps, que pot ser l'històric o el personal, i que, moltes vegades, resulten indestriables l'un de l'altre». Dos grans temes que explicita el mateix autor en el poema «Oci» —«Amb ben poc en tenim prou. Només / el sentiment de dues coses: / la terra gira, i les dones dormen»— i que són abordats també en el poema «Dits». Amb l'elegància que li és pròpia, exhibint domini del llenguatge en un registre proper i sobri, Gabriel Ferrater és capaç de bastir sobre la descripció delicada d'aquesta escena d'amor adolescent tot un discurs sobre els plecs de l'amor i la fugacitat de la vida.

Bibliografia

Gabriel FERRATER: *Les dones i els dies*. Edició crítica de Jordi Cornudella. Edicions 62, Barcelona, 2018.

Josep Maria CASTELLET: «Alguns aspectes de la seva poesia», *Serra d'Or* (juny 1972).

Joan-Lluís MARFANY: «Gabriel Ferrater», dins Riquer; Comas; Molas: *Història de la literatura catalana*. Ariel, Barcelona, vol. XI, 1988.